

Методичні рекомендації

Формування повноцінної навчальної мотивації у старших дошкільників

Навчальна дія як цілісність складається з двох компонентів: мотиваційного (спонукання) та виконавського. Мотив як спонукальна причина окремої дії та сукупності дій є результатом складної взаємодії мотивів – цілей, пізнавального інтересу, соціальних, моральних, практичних та ін. Дитина на занятті повинна бути настроєна на ефективний процес пізнання, мати в ньому особисту зацікавленість, розуміти, що й навіщо вона виконуватиме. Без виникнення цих мотивів навчання, без мотивації навчальної діяльності пізнання не може принести позитивний результат.

Прийоми розвитку пізнавальних мотивів: бесіди; створення проблемної ситуації; виготовлення саморобних наочних посібників; творчі завдання; використання художньої літератури; створення ситуації успіху; ігри та ігрові ситуації.

Для успішного виконання будь-якого завдання потрібні сформовані мотиви, що лежать в основі активності людини. Саме перед школою змінюється провідна діяльність – з ігрової на навчальну. Увага до мотивації старшого дошкільника пов'язується з тим, що для самої навчальної діяльності необхідна організація активності самої дитини.

Що таке «учіння» - це цілеспрямований процес засвоєння знань дітьми, оволодіння ними практичними навичками та вміннями через активну діяльність самої дитини в єдності навчального завдання, навчальних дій, самоконтролю та самооцінки.

«Мотивація» - сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, які спрямовують навчальну діяльність дитини. Мотивацію учіння формують зовнішні та внутрішні мотиви: пізнавальні (широкі навчальні, навчально-пізнавальні, мотиви самоосвіти) та соціальні (широкі соціальні мотиви, позиційні соціальні мотиви, мотиви співпраці з іншими під час учіння); цікавість та інтерес до навчальної діяльності, потреба в пізнанні нового, мотиви та мета учіння.

Уміння вчитися – це вміння так організувати власну навчальну діяльність, щоб максимально сприйняти та засвоїти навчальну програму через оптимальні способи засвоєння та перероблення отриманої інформації.

Найбільш цінною є **пізнавальна мотивація**. Вона зумовлена бажанням учитися, інтелектуальною ініціативою дитини. Дорослий має організувати навчальний процес, щоб зацікавити дітей, викликати бажання вчитися. Навчальний матеріал повинен стимулювати мислення дітей, поставлене завдання – підштовхувати до пошуків шляхів його розв'язання. Надмірно спрощені завдання є нецікавими для дітей, а це призводить до втрати мотивації засвоєння навчального матеріалу. Дитина має радіти тому, що вона

про щось дізналася. Тільки тоді можна сказати, що в неї розвивається мотивація, адекватна структурі особистості.

Мотивація досягнення успіху – це бажання якісно і правильно виконати завдання, отримати потрібний результат. Вона орієнтує дитину на якість і результативність навчальних дій, сприяє формуванню саморегуляції. При формуванні такого виду мотивації у пригоді стає створення дорослим ситуації успіху, похвала, заохочення до діяльності.

Мотивація престижу найбільш характерна для дітей із завищеною самооцінкою і схильністю до лідерства. Вона спонукає дитину навчатися краще, бути першим. Але постійне суперництво з однолітками, зверхне ставлення до них заважають формуванню здорових стосунків дитини з колективом.

Мотивація уникнення невдачі – виявляється у дітей, які не встигають у навчанні. Діти намагаються у будь-який спосіб уникнути негативної оцінки і тих наслідків, які вона за собою тягне. Ця мотивація надає навчальній діяльності негативного емоційного забарвлення, викликає у дитини почуття страху і тривоги. Щоб запобігти формуванню такої мотивації, необхідно підтримувати дітей в їхніх найменших успіхах, хвалити за виконання проміжних дій, а не оцінювати тільки кінцевий результат.

Саме мотивація навчання спонукає дитину до певної діяльності з метою розширення й поглиблення знань, і є основним засобом підвищення успішності навчання.

До мотиваційного компоненту заняття потрібно підбирати цікавий матеріал, який стимулює емоції та почуття учнів, використовуючи рольові, сюжетні, дидактичні ігри. Гра у навчальному процесі створює мотивацію, збуджує інтерес, розвиває комунікативні навички. Перевага гри ще в тому, що вона досягає своєї мети непомітно для дитини. Навчальні завдання слід підбирати з елементами новизни та передбачуваності, що сприятиме формуванню внутрішнього інтересу під час його виконання; стежити за тим, щоб завдання не лише відповідали віковим обмеженням, а й мали рівень оптимальної складності, сприяли виявленню майстерності та компетентності старшого дошкільника, регулювали рівень складності завдань, щоразу підвищуючи його; надавати дитині право вибору навчального завдання, не обмежуючи при цьому її свободу; наповнювати зміст навчання цікавим, особистісно значущим матеріалом; намагатись підтримувати позитивні емоції, стимулювати інтелектуальні почуття молодших школярів.

Емоційні переживання в дітей викликають все нове, яскраве, цікаве, насичене живими образами. Той навчальний матеріал, який віднайшов емоційний відгук в дітей, викликав у них інтелектуальні почуття, запам'ятовується краще і міцніше. Формування повноцінної мотивації – це засіб підвищення якості знань дітей. Вирішальним фактором у розвитку мотивації навчання є використання активних методів навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності дітей, надання можливості розвитку власної індивідуальності, самореалізації, залучення дітей до виконання конструктивних, перетворюючих, фантазійних, творчих завдань засобами слова, образу, моделі, практичної дії.

На жаль, сьогодні помітною стала тенденція – зниження інтересу до навчання в шестирічних учнів ще до закінчення першого класу, тоді як раніше явище «Мотиваційного вакууму» спостерігалось значно пізніше – наприкінці молодшого шкільного віку. Як відомо, навчальна діяльність не виникає автоматично, спонтанно в усій своїй структурній повноті. Нова діяльність поступово втілюється в ту, яка вже сформована у дитини. Різні види діяльності взаємопов'язані в житті людини. Навчальна діяльність розкривається у взаємозв'язку з грою та працею.

Передумови навчання. Гра в житті дитини посідає дуже важливе значення. У ній формуються передумови навчальної діяльності, бо саме під час гри діти вчаться дотримуватись правил, стримувати власні бажання. Тобто в самій грі виникають навчальні мотиви, що формуються через стимулювання не завжди приємної для дитини діяльності, але дають змогу досягти бажаного результату. Ельконін вважав, що в грі виникає нова психологічна форма мотивів: від несвідомих до бажання, наміру і до свідомих. Дослідження психологів показали, що залучення дітей до трудової діяльності сприяє їхньому гармонійному розвитку і є джерелом новоутворень, які неможливо сформувати у грі. Йдеться про вольові дії, спрямовані на отримання результату, які потребують мобілізації внутрішніх резервів, концентрації уваги. А головне те, що в трудовій діяльності є кінцевий результат, який бачить сама дитина і який можуть гідно оцінити дорослий та однолітки. Діти охоче виконують роботу, яку вважають корисною, тоді як завдання без мотиваційної підтримки лишаються недовиконаними або виконаними неякісно. Радість від виконання трудових дій сприяє підвищенню привабливості праці, докладанню ще більших зусиль для досягнення успіху в ній і надалі. (Результат праці – емоційне піднесення – віра у власні сили – прагнення так робити й надалі). Отже, логічним є висновок, що ігрова та трудова діяльність створюють передумови для зародження навчальної діяльності.

Якщо дитину в дошкільні роки систематично залучали до праці, якщо було повністю задоволено її потребу у грі, якщо вона подолала всі сходинки від маніпулювання – до гри з правилами, від праці із самообслуговування – до колективної праці, достатньою мірою спілкувалася з дорослими та однолітками, виконувала творчі завдання й діставала від усього цього задоволення та схвалення дорослих, ґрунт для зміни мотивації підготовлений. Навчальна мотивація виникає, коли відживає попередній тип провідної діяльності – гри, в якій переважно формується психіка дитини. До початку молодшого шкільного віку гра вичерпує свої можливості щодо створення зон найближчого розвитку.

Мотив як спонукання людини до певних дій і вчинків. У мотиваційній сфері шестирічної дитини на момент приходу її до школи відбувається істотні зрушення, зміни, чим психологи і пропонують скористатися. Значущості набуває мотив інтересу до нових видів діяльності. Бажання дотримуватися правил, якими користуються в суспільстві дорослі, визнання норм поведінки розвиває особистість дитини і формує моральні мотиви, які виражаються в її ставленні до людей. Водночас чітко вирізняються мотиви,

пов'язані з інтересом дітей до життя дорослих, їхнім бажанням бути дорослими й робити все, як вони. Велике значення для шестирічної дитини має встановлення та збереження позитивних стосунків із дорослими та однолітками. Підтримка дорослих та симпатія однолітків сприяє прагненню до самоствердження і визнання, що лежить в основі змагальних мотивів, які спонукають дитину до подолання труднощів та вдосконалення власних здібностей та вмінь.

Одним з головних новоутворень дошкільного дитинства психологи вважають підпорядкування мотивів – здатність визначати ієрархію мотивів, їхні пріоритети. Від того, які мотиви домінуватимуть, залежить поведінка дитини – високоморальна чи егоїстична. Отже, педагоги мають дбати про формування в дітей суспільно-моральних мотивів та їх закріплення. При цьому варто пам'ятати, що мотиваційна сфера дитини ще зовсім не стійка.

Навчальна діяльність відбувається завдяки двом групам мотивів: соціальним – пов'язаним із зовнішньою привабливістю процесу навчання (бути першокласником, відвідувати школу, мати портфель...); пізнавальним, пов'язаним безпосередньо із самим змістом та процесом навчання. Соціальні мотиви при цьому мають істотну кількісну перевагу.

Першокласники ще не дуже добре усвідомлюють, навіщо потрібно вчитися. Інтерес до навчання не завжди пов'язаний з процесом отримання нових знань. Не всі діти усвідомлюють, для чого їм це потрібно, хоча намагаються старанно виконувати завдання, слухати вчителя. Визначальним при цьому є більше очікування похвали батьків та вчителя, ніж розумінні важливості навчання. Усі ці соціальні мотиви сприяють виробленню позитивного ставлення до навчання. Дітей зі сформованими пізнавальними мотивами не так і багато. Вони становлять лише невеликий відсоток порівняно із соціальними.

Виділяють позитивні та негативні сторони мотивації молодших учнів. Сприятливі риси мотивації: допитливість, інтерес, відкритість, довірливість. До негативних – ситуативність інтересів, їх недостатню тривалість, мало усвідомленість. Як відомо, навчальна діяльність полі мотивована. Школу відвідують усі діти, але мотиви, які їх до цього спонукають, різні. Як бачимо, навчальна мотивація не виникає стихійно, а формується в процесі ігрової та трудової діяльності. Актуальним на сьогодні лишаються критерії оцінювання їх сформованості у шести річок, оскільки від сформованості цих двох видів діяльності залежить успіх формування навчальної. Мотиваційна сфера шести річок нестійка й потребує постійної уваги та підживлення. Провідним може виступати, то один, то другий мотив, залежно від ситуації, в якій опиняється дитина під час вибору. На момент приходу до школи у шести річок переважають широкі соціальні мотиви, дуже різні за змістом і формою – від зміни соціального статусу, певного престижу, потреби в спілкуванні до запобігання невдачам. Ці мотиви здебільшого формуються під впливом оточення: родини, однолітків, дошкільного закладу. Пізнавальні мотиви, спрямовані на отримання нових знань, потребу в розумовій діяльності, а також пов'язані із задоволенням природної допитливості, посідають незначне місце.

Умови формування в старших дошкільників повноцінної мотивації

1. Використання на заняттях особистісно орієнтованого цікавого матеріалу;
2. Підтримка прагнення до саморозвитку і самовдосконалення;
3. Формування допитливості та пізнавального інтересу;
4. Збагачення мислення інтелектуальними почуттями;
5. Стимулювання появи емоційного задоволення від процесу навчання;
6. Формування адекватної оцінки власних можливостей;
7. Використання різних способів педагогічної підтримки;
8. Виховання почуття обов'язку, відповідального ставлення до навчальної роботи;
9. Установлення по-справжньому гуманних стосунків з дітьми, повага до особистості дитини.
10. Задоволення потреби у спілкуванні з вихователем і однолітками під час навчання.

Що робити, якщо ваша дитина не хоче йти до школи?

По-перше необхідно встановити причину, через яку дитина відмовляється йти до школи. Їх може бути декілька:

1. Дитина не знає завдання і побоюється поганої оцінки.
2. У дитини не склалися стосунки з однолітками.
3. У дитини не склалися стосунки з дорослим (учителем, вихователем).
4. Дитині не цікаво у школі.
5. Дитина просто втомилася через значні навантаження або захворіла.

У будь-якому разі ви кожен з причин маєте перевірити. Найчастіше, щоб не йти до школи, діти вдаються до відомого прийому «вхід у хворобу». Найцікавіше, що вони так «налаштовують» свій організм, що він дійсно видає ознаки хвороби. Наприклад, у дитини може боліти голова, живіт. Вона може скаржитися на нудоту або пронос. Небажання йти до школи може викликати сильний кашель. Іноді у дитини може навіть підвищитися температура. Такі симптоми можуть свідчити про так званий «шкільний невроз», який формується через означені вище причини. Тому дитина, демонструючи прояви «поганого» самопочуття, отримує легальний дозвіл залишитися вдома, тим самим успішно уникаючи стресу, пов'язаного зі шкільними проблемами.

Психологічний портрет ідеального першокласника

1. Педагогічна готовність:

- навички читання;
- навички рахування;
- навички малювання;
- звукова культура мовлення (чиста мова);
- вміння розгорнуто відповідати на запитання;
- великий словниковий запас;
- загальна обізнаність.

2. Інтелектуальна готовність:

- диференційне сприйняття (спостережливість);
- розвинена уява;
- вміння орієнтуватися у просторі та часі;
- розвинуте наочно-образне мислення (вміння виділяти суттєве в явищах навколишнього світу, порівнювати, бачити схожість та різницю);
- розвинута дрібна моторика рук (володіння олівцем, ножицями, навичками малювання);
- добра пам'ять;
- розвинута регулятивна функція мови, вміння виконувати словесні інструкції;
- інтелектуальна активність (уміння перетворювати навчальне завдання на самостійному мету дії);
- основи абстрактно-логічного мислення (здатність розуміти символи, формувати запитання, самостійно міркувати, знаходити причини явищ, робити елементарні висновки).

3. Мотиваційна готовність:

- розвинений пізнавальний інтерес;
- бажання ходити до школи, приймати систему вимог, які ставить школа та вчитель.

4. Емоційно-вольова готовність:

- вміння керувати своєю поведінкою;
- зберігати працездатність протягом навчального дня;
- емоційна стійкість (регуляція емоцій);
- довільна регуляція уваги (концентрація, стійкість);
- вміння стримувати свої імпульси;
- вміння продовжувати дію, докладати для цього вольові зусилля.

5. Комунікативна готовність:

- бажання спілкуватися з дорослими та дітьми;
- вміння встановлювати контакт із учителем;
- збереження почуття дистанції;
- здатність до особистого контакту з дорослими;
- вміння встановлювати контакт з однолітками;
- вміння входити у дитячий колектив і знаходити в ньому своє місце;
- вміння виконувати спільну роботу;
- вміння підтримувати рівноправні стосунки з однолітками.

Підготувала Чернега Н.С.,
методист РМК
11.11.2015 р.